

Naši Amerikanci (23)

Amerika je bila u prošlom stoljeću i do Drugoga svetskoga boja „zemlja obećanja“, zemlja prez ograničenja, potpunom slobodnom razvitku po vlašći sposobnosti i šikanosti. I gradišćanskih Hrvatov iz svih pokrajina se je dalo na put sriću probirati. Nekim se je ugodalo ali ne smimo zatajati i dosta veliki broj, ki si nisu našli svoj proračun, nakanjeno ostvarenje, zaslužiti si pinez i vratiti se i povećati gospodarstvo doma na domaćoj grudi.

Nismo u stanju pokazati u potpunosti iseljavanje naših ljudi u prikomorske zemlje, ar si nigdor nije zeo toliko neplaćenoga truda to obdjelati. Znamo za prikaz od Dolnjopuljanca prof. Bele Schreinerera s dosta nepotpunom statistikom i vrlo općenito prikazanom djelu od prof. Waltera Dujmovića i tematičnoj izložbi 1992. u Novom Gradu (*Güssing*), o pothvatu Petra Tyrana u HN 1987. ljeta za popis svih iseljenikov (izgleda bezuspješno!) ali to bi bilo sve. Sve ostalo su prikazi manjih, pojedinih aspektov iseljavanja, ki su po sebi jako zanimljivi ali ne daju cjelokupnu sliku svake strane iseljavanja. Tako moremo i mi pokazati samo neke nam zanimljive teme toga fenomena.

Na prvom mjestu moramo pitati za uzroke: zač? U drugoj polovici 19. stoljeća su se oslobodile u naši krajina silne djelatne mase i došle na slobodno raspolaganje. Onda još nigdo nije mislio na AMS i svaki je slobodno mogao birati ili raspolagati svojim djelatnim rukami. Masa naših ljudi je bila zaposlena na agrarnom sektoru, a u to vrime je zapeljana mehanizacija i u poljodjelstvu, ka je izrivala ljude, kih je u to vrime zbog medicinskih dostignućev nastalo već i već. Th. R. Malthus krajem 18. st. je upozorio svit na ta fenomen a Miloradić ga u jednoj pjes-

mi kritizirao. U našoj krajini skoro nije bilo nikakove industrije kade bi se ljudi mogli biti zaposliti a razvitak mobilizacije im je nudio mogućnost u prikmorje. Na sve to su došle i političke krize. Revolucija 1848. ljeta, pak krize 1919.-1921. ljeta po Prvom svitskom boju, gospodarstvena kriza 1929. ljeta, Hitlerov režim 1938. ljeta, nestrpljenje političkih ideologijov po 1945. lj, kot i revolucija u Madjarskoj 1956. ljeta i krize u istočnom bloku. Svaka kriza je tirala i Hrvate van iz ovoga prostora.

Firenca: spomenik iseljenikom: Jean-Michel Folon, *Partir*, 1977.

Kada počinje novovrimeno iseljavanje? Kratko po revoluciji 1848. Za prve se zna za hižni par Šumić iz Uzlopa 1853. ljeta, a vrijeda za tim je slijedio dr. Julius Magyar sa svojim bratom iz Pervan (po drugi iz Dolnje Pulje) 1863. ljeta u ekspediciji Maksimilijana Habsburga, koga su u Meksiku pak ustriljili, a braća Magyar su se nastanali u Kubi. Zatim pak počinje iseljavanje u velikom broju iz zapadne Ugarske, najprije iz južnoga Gradišća od 1886., pak sridnjega Gradišća od 1900., ki su si stvorili i centar u South Bendu blizu Chikaga. Med dvimi boji Gradišće broji skoro 25.000 iseljenikov, od koga se je 3.500 vratilo. I po Drugom svitskom boju se selu još ljudi sve do kraja šezdesetih ljet 20. stoljeća.

Kako prik oceana? Onda još nije bilo avionske veze med kontinenti, nego prik oceana se je prošlo brodom, ke su stavile brodarska poduzeća u ufanju zasluška u sve većem broju na raspolaganje. Najprije su se voljni iseljenju morali registrirati u krajini kade su stanovali. Postojali su friško stvoreni putnički uredi po naši kotarski centri, ki su, kot i danas, pokušali sve urediti za prijevoz. Kad su papiri bili gotovi onda se je išlo vlakom do ishodišne luke. Za naše ljude je to bio Le Havre u

1
GR
AD
IŠ
ĆE
ljet
piše
Nikola Bencić

primiti Amerika na ljeto.

Kako se je živilo u Ameriki? Većina jako skromno. Pomislimo samo da su u prvom redu mladi muži prošli, ki su se organizirali u kumpanja u tzv. „Burdos Haus“, po 10-20, za ke je kuhala i držala uredbu neka žena ka je prošla sa svojim mužem. I stoprv vrimenom su se mogli osamostaliti. Statistika veli da se je oko 55% zaposlilo u poljodjelstvu, ostalo u rudokopi, veliki industrija, jedan dio je ostao tobrač. Nešto laglje su se probijali ruktovrci svakidašnjega žitka, ki su i u prikmorju imali svoj zaslužak.

Ne kanimo zabiti da se je dan dio vratio ili morao vratiti najzad, šupirali su je! Ili se nisu mogli snalaziti med novimi prilikami. Kada je GRADIŠĆE *Kalendar* donesao u 70-i ljeti jednu novelicu slovenskoga prozaista Ivana Cankara, je nastala velika pravda med Stivom Glutom, Ignacom Horvatom, Ferijem Sučićem i s manom zbog nesporazuma da takovoga nije bilo, da se je ki siromašno vratio iz Amerike. Ali bilo je i toga! ➔

Iz Amerike se je zbog bolesti morao vratiti Santalečan Jožef Vuković, ki je u priključenju Gradišća Austriji odigrao svoju ulogu (ali je zatim pao u pozabljenje).

U Americi su si gradišćanski Hrvati stvorili društvene dome, zidali crkve i združili se ili sami ili priključili ugarskim ili austronimskim društvima u distrikti kade su živili. Najpoznatije takovo društvo je bilo u Sout Bendu, ko su stvorili Filešci skupa s Mjenovci u 1905. ljetu pod imenom *Društvo svetoga Antona Paduansko-ga*. U tom društvo se je razvio bogati hrvatski društveni život, dokle se u tretoj i daljnjoj generaciji nisu asimilirali i izgubili i svoj društveni dom. Opise, kako se je živilo u prikmorju imamo od M. Bucolića u HRVATSKI NOVINA 1932. „*Naš žitak u Kanadi*“ i Steve Gluta u GRADIŠĆE *Kalendaru* 1972. ljeta. U Kanadi je živio hrvatski pjesnik Mišo Vašak i pisao svoje tužno-čutljive pjesme spominjanja na rodni Frielištof. Pred nekoliko ljet je Theodora Bauer napisala roman »*Chikago*« o toj tematiki.

Amerikanci, naši iz Prikormorja su velikodušno podupirali svoje domaće i seoske družine, sirotišća, starce, udovice i postavljene bojnih spomenikov, renoviranje crkav. Ta velikodušna pomoć se nije prekinula ni po Drugom svjetskom boju.

Ne samo u SAD (USA) nego i u druge prikmorske države su se naselili brojni Hrvati iz naše krajine. Ali imamo ali i rijetke primjere, da su se odselili najzad u Hrvatsku.

Danas se tzv. „Burgenländische Gemeinschaft“ brigi za iseljenike i vezu sa starom domovinom, u kom su i gradišćanski Hrvati odigrali svoju važnu ulogu skupa s drugimi narodima A-U Monarhije.

Knjiga o Hrvatima i hrvatski seli u južnom Gradišću

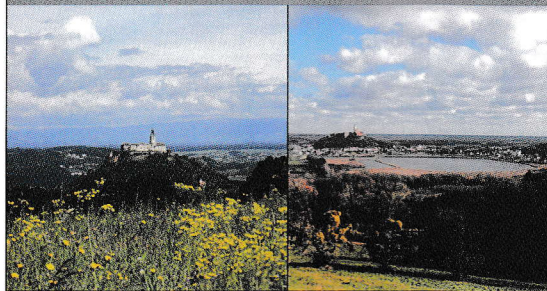
Franz/Franjo Osztoivits

Knjiga se more nabaviti kod autora F. Ostovića u Glasingu i na općinskom uredu u Pinkovcu

Po slijedi Hrvatov u južnom Gradišću

Spurensuche im Südburgenland

„Vlahi... šalju svoju dicu još i na studije. To znači, da su bili u gospodarstvenom pogledu čvrsti, a su slobodni ljudi, a ostali naši Hrvati su bili samo kmeti.“

Dr. Nikola Benčić, Gradišće Kalendar 1971

U okviru izdavačke djelatnosti Djelatne zajednice hrvatskih komunalnih političarova izašla je nova publikacija o (i nekadašnji) Hrvati u južnom Gradišću. Autor dvojezične knjige »Po slijedi Hrvatov u južnom Gradišću/Spurensuche im Südburgenland« je rođeni Bandolac, učitelj u m. Franjo Ostović. Predstavlja ukupno 22 sela, med njimi i Vlahije i druga manje poznata i bivša hrvatska sela južnoga Gradišća.

Vlahi su veljek od početka doseljenja u prvoj polovici 16. stoljeća imali poseban status, razlaže Franjo Ostović, i nisu morali – kako drugi hrvatski doseljenici u drugi seli – vršiti robot. Vlahi su bili policajci i stražari i su imali zadatac, da uhapsu tate odn. izvršu kaštige. Franjo Ostović je izvidio, da su Vlahi u Starom Hodasu (*Althodis*) morali izvršiti još i smrtnu kaštigu.

Redoviti štitelji HRVATSKIH NOVIN su Ostovićeve pri-

kaze o sadašnjoj i nekadašnjoj hrvatski seli na jugu Gradišća mogli jur čitati u nekoliko nastavkov u HN. Učitelj u mirovini Ostović je izvidio, da su 22 nekadašnja hrvatska sela pred 100 ljet imali većinu hrvatskoga stanovništva. Samo troja sela (*Lipovac/Steinfurt*, *Sv. Mikula/St. Nikolaus* i *Šeškut/Sulz*) su imali već nimških nego hrvatskih stanovnikov. Danas su sva ta sela potpuno ponimčarena, asimilirana, u nijednom selu ljudi već ne ili samo slabo govore hrvatski.

Polag Ostovićevoga tumačenja jedan uzrok za brzu asimilaciju leži u školskoj politici NS-režima. Tada su nacionalsocialisti gledali, da su u škole malih sel poslali nimške učitelje. Kao primjer za brzu asimilaciju kaže na Veliki Medveš (*Großmürbisch*). Ovde je u crkvi još Križni put po hrvatsku i oblaki, ke su darovali iseljenici u Ameriku i imaju još i hrvatske natpise. Danas u selu već ne govore hrvatski jezik.

Leo Radaković predsjednik LDZ-a veli, da knjiga neka bude svidok za to, kako brzo asimilacija u seli more napredovati, ako pojedinci ne pazu na jezik i kulturu. (uredn.)

Useljenici u redu kada ostavljaju Ellis Island čekajući trajekt do N.Y. foto: oko 1900.